

Rată de participare, supraraportare și predicții electorale

Mircea Comșa

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

În cadrul acestui articol ne propunem să prezentăm un model de corecție a estimărilor electorale obținute în cadrul anchetelor sociologice. Modelul are la bază relația dintre rata de participare la vot (în general și la nivelul categoriilor de populație) la alegerile anterioare și intenția actuală de vot. Structura sociodemografică a participării la vot este măsurată folosind sondajele realizate la ieșirea de la urne cu ocazia alegerilor anterioare, iar intenția de vot este obținută din sondajele actuale. Ideea este de a folosi pentru estimarea prezenței la vot nu variabile declarative la nivel individual, ci variabile comportamentale la nivel ecologic. Ceea ce ne propunem este construirea unui model predictiv al votului la nivel agregat, și nu individual. Datele relativ la alegerile generale din 2000 susțin parțial modelul propus, iar predicțiile pentru 2004 sunt consonante, indiferent de setul de date utilizat.

Problema

În cadrul acestui studiu ne propunem să construim un model de corecție a rezultatelor electorale (ponderea voturilor obținute de partide și reprezentanții lor) înregistrate în cadrul anchetelor sociologice pentru a produce predicții cât mai corecte ale rezultatelor înregistrate la alegeri. Modelul are la bază relația dintre rata de participare la vot (în general și în cadrul anumitor categorii de populație) la alegerile anterioare și intenția actuală de vot. Structura sociodemografică a participării la vot este măsurată folosind sondajele realizate la ieșirea de la urne cu ocazia alegerilor anterioare iar intenția de vot este obținută din sondajele actuale. În mod obișnuit, predicția rezultatelor electorale se realizează în baza

datelor de sondaj actuale, intenția declarată de vot fiind ponderată cu intenția declarată de participare la vot, eventual și alte variabile, cum ar fi interesul pentru politică, prezența declarată la vot la alegerile anterioare, interesul pentru campanie¹. Deși ponderarea cu aceste variabile îmbunătățește predicția electorală, metoda are o limită importantă – faptul că variabilele de ponderare sunt tot declarații –, fiind, prin urmare, parțial distorsionate. Principala diferență dintre aceste modele și cel propus aici constă în utilizarea unor date situate la niveluri diferite. Modelul clasic de predicție folosește date doar la nivel individual (intenția de vot și variabilele de ponderare), iar modelul propus se bazează pe date la nivel individual (intenția actuală de vot) și ecologic (structura votanților la

alegerile anterioare). Ceea ce ne propunem este construirea unui model corectiv-predictiv al votului la nivel agregat, și nu individual. Altfel spus, întrebarea la care vrem să răspundem este „Care va fi ponderea voturilor obținute de partide la nivel național?”, și nu „Cum votează un individ/o categorie de indivizi anume?” (predicția votului la nivel individual).

Pentru a răspunde la această întrebare, vom analiza rata de participare la vot (mărime, evoluție, variație), supraraportarea votului și, tangențial, câteva modele de predicție a votului (derivate din teoriile votului). Toate acestea vor fi folosite pentru construcția unui model corectiv-predictiv al votului care va fi testat prin postdicția rezultatelor alegerilor generale din 2000 și utilizat apoi pentru predicția celor din 2004.

Modele de predicție a votului

Teoriile cu privire la vot și modelele propuse în baza acestora sunt dintre cele mai diferite. „Ce anume determină alegerea unui partid/candidat?” a constituit o întrebare căreia științele sociale au trebuit să-i ofere un răspuns pentru a face față unei cereri în creștere din partea oamenilor politici (dar nu numai a acestora) (Knoke, 1974). Primele răspunsuri la această întrebare au fost date în SUA în anii '40 prin construirea primului model de vot. Votul de tip structural sau modelul Michigan atribuie statutul de determinant principal al votului variabilelor sociodemografice, clasei sociale în special. Treptat, ecuațiile clasice ale votului au inclus și alte variabile, precum identificarea cu un partid (votul partizan), temele electorale și capacitatea partidelor/candidaților de a performa cât mai bine relativ la acestea (votul tematic sau controversă). Conform literaturii (Andersen, Heath, 2000), există trei abordări principale în

studiul votului. Modelul sociologic (teoria clivajelor sociale) accentuează rolul structurilor, considerând că votanții acționează conform grupurilor de apartenență. Modelul identificării cu un partid consideră că votanții sunt atașați unui partid și votează relativ constant cu acesta, iar modelul alegerii raționale vede votanții ca analiști ai costurilor și beneficiilor asociate votului pentru un anumit partid și votează în consecință. O dezvoltare accentuată o au în ultima perioadă modelele raționale de tip economic. Teoriile votului economic au acaparat treptat literatura pe tema sociologiei electorale, combinând cel mai adesea trei dimensiuni: vot economic la nivel individual (egotropic; *pocket-book*) sau social (sociotropic), orientat spre trecut (retrospectiv) sau viitor (prospectiv), utilizând date de sondaj (percepții ale evoluției economiei) sau indicatori economici la nivel agregat (Butler, Stokes, 1974; Mutz, Mondak, 1997; Wlezien *et al.*, 1997; Markus, 1988; Chappel, Goncalves, 2000; Fidrmuc, 2000; Lockerbie, 2000; Nadeau *et al.*, 2002).

O altă clasificare a modelelor de predicție a votului distinge între modele bazate pe date de sondaj (mărimea și dinamica votului) *versus* date structurale (economice) combinate cu date de sondaj la nivel agregat (ponderea persoanelor care au încredere în candidat/partid). În acest context, este făcută distincția dintre *pollsters* și *modelers* (Lewis-Beck, 2001), competiția dintre aceștia pentru predicția votului pentru funcția de președinte al SUA fiind intens disputată.

Conform altor autori (Guyonnet, 1994), teoriile prezentate anterior nu sunt suficiente pentru a explica participarea electorală sau votul acordat unui partid sau candidat. Acesta își propune să prezinte, dintr-o perspectivă antropologică, votul ca element central al unui rit, ritul electoral. Votul poate fi văzut și interpretat ca act

magic pentru mai multe motive : votul are loc într-un spațiu public, ceremonios, dar izolat, ascuns de privirea celorlalți ; momentul în care ritul trebuie realizat este determinat cu strictețe ; locul în care se desfășoară este, de asemenea, determinat strict ; uzează de materiale și instrumente specifice (buletine, plicuri, urne, cheile urnelor, ștampilele de vot etc.) ; actorii trebuie să se supună unor rituri preliminare ritului de vot (dezvăluirea și identificarea identității alegătorului, luarea materialelor necesare, este interzisă părăsirea sălii sau prezența altei persoane în cabina de vot, introducerea votului în urnă etc.). Mai mult, actul de a vota este asimilat (în campanie, dar nu numai) cu schimbarea/menținerea anumitor actori politici și chiar a unor politici publice, fiind propusă o relație cauzală între vot și acestea. Conform acestei perspective, marea majoritate a alegătorilor nu folosesc un raționament științific pentru a participa la joc deoarece prea puțini indivizi ar mai participa la joc dacă ar fi conștienți de probabilitatea de a câștiga (Guyonnet, 1994).

Supraraportarea

Literatura de specialitate menționează două tipuri de supraraportare, una în legătură cu participarea la vot, iar cealaltă relativ la votul pentru partidul/candidatul în funcție (sau cel care a câștigat alegerile dacă raportarea este post-alegeri)². O să discutăm în continuare despre fiecare din acestea, cauzele și efectele lor.

Indiferent de spațiul cultural în care sunt realizate cercetările electorale, mai exact cele pe tema participării la vot, se evidențiază faptul că prezența declarată la vot este supraestimată (*overreporting voting*), indiferent de tipul anchetei. Nu contează dacă ancheta (culegerea datelor) are loc înainte sau după alegeri, dacă este față în față sau

telefonică, ponderea celor care declară că au fost să voteze/vor merge la vot este mai mare decât rata reală de participare la vot.

Diferiți autori constată că există o diferență destul de mare între estimările de prezență la vot obținute prin sondaje și cele înregistrate oficial (Bernstein *et al.*, 2001 ; Mattila, 2003). Prin compararea datelor culese în cadrul anchetelor realizate pe o perioadă mai mare la nivelul populației SUA (NES 1972-1996) cu rezultatele oficiale (Bernstein *et al.*, 2001), s-a găsit o diferență medie de 20 de puncte. Altfel spus, în medie, sistematic, 20% dintre americani declară că au fost la vot, deși, în realitate nu au fost. Mai mult, diferența pare (doar „pare”, deoarece există controverse cu privire la diferențele de înregistrare a alegătorilor pentru perioade diferite) să crească în timp. O situație similară regăsim și în cadrul altor cercetări. Astfel, 67% dintre respondenții *Eurobarometrului 51* (1999) au declarat că sigur vor vota la viitoarele alegeri pentru Parlamentul European, iar 57% dintre respondenții *Eurobarometrului 52* (realizat după alegeri) au declarat că au votat. Rata oficială de participare a fost însă de doar 49% (Mattila, 2003). Avem astfel o supraraportare de 18% comparativ cu declarațiile anterioare alegerilor și de 8% dacă ne raportăm la declarațiile post-alegeri. În același sens, rata oficială de participare la alegerile din 1987 din Marea Britanie a fost de 75%, în timp ce rata raportată conform BES a fost de 87% (date din ancheta post-alegeri) (Swaddle, Heath, 1989). Pentru a se elimina posibilitatea ca diferența să fie cauzată de distorsiunea eșantionului, a fost verificată prezența efectivă la vot, conform registrelor de vot, constatându-se că eșantionul e bun, deci diferența are alte cauze (Swaddle, Heath, 1989). Situația de supraraportare a prezenței la vot o regăsim și în cazul anchetelor realizate în România. Conform *BOP* (octombrie 2003, date culese de

CURS), 65%³ dintre respondenți declară că vor merge la vot sigur (referendumul pentru modificarea Constituției), prezența efectiv înregistrată fiind de doar 55%. Efectul de supraraportare a prezenței la votarea Constituției apare, de asemenea, și imediat după votarea efectivă, 64% dintre subiecții investigați (MMT, noiembrie 2003) declarând că au votat. Într-o altă anchetă (MMT, decembrie 2000) realizată imediat după alegerile generale din 2000, 84% dintre subiecți au declarat că au participat la vot, prezența oficială fiind de doar 65%.

Diferențele de acest gen pun într-o lumină proastă cercetarea sociologică, validitatea și utilitatea acestui tip de cunoaștere. Nu de multe ori interpretările nespecialiștilor sunt în zona acuzațiilor de „prostituție politică” și/sau incompetență (Comșa, 2003 b). Dincolo de limitele specifice ale cercetării de tip anchetă și uneori chiar a partizanatului sau a lipsei de profesionalism (Kivu, 2001) a celor care produc date de acest tip, starea actuală este perfect explicabilă prin câțiva factori (Comșa, 2003b; Comșa, 2002; Kivu, 2001). Datele de anchetă se bazează, în cea mai mare parte, pe declarațiile subiecților. Chiar dacă există situații în care informațiile colectate sunt verificate direct⁴, situația generală este aceea în care „realitatea declarată” de respondenți este asimilată cu „realitatea în sine”. Deși, cu privire la unele probleme investigate, această asimilare este legitimă și nu induce diferențe mari de măsurare⁵, în anumite situații diferențele pot fi mari. În condițiile în care diferențe mari se supra-pun cu probleme investigate, sensibile și importante social, ele devin puțin acceptabile. Alături de alte teme, cele din marketing, de exemplu, prezența la vot și mai ales ponderea voturilor obținute de diferite partide, constituie astfel de teme de cercetare. Atât datele de anchetă care estimează prezența la vot (retrospectiv sau prospectiv)⁶,

cât și datele care estimează ponderea voturilor obținute de diferite partide sunt parțial nereliabile. Cu alte cuvinte, „sondajele de opinie în sine nu constituie predicții electorale” (Kivu, 2001). Limitele sondajelor sunt date de perioada în care sunt realizate, de ponderea celor care declară opțiunea de vot⁷ sau de diferențele dintre ceea ce spun și ceea ce fac oamenii. Faptul că în anumite situații există o diferență între ceea ce spun și ceea ce fac oamenii determină rezultatul votului pe două căi, una directă, votul în sine pentru un anumit partid/candidat, și una indirectă, participarea la vot (în general, respectiv în cadrul diferitelor subpopulații). Să considerăm pe rând fiecare dintre aceste influențe.

Una dintre motivațiile majore ale participării la vot o constituie motivația civică (Butler, Stokes, 1974). Încălcarea normei sociale a obligativității participării este dificil de recunoscut chiar în fața unui străin (operatorul de anchetă), o parte dintre subiecți tinzând să ascundă neparticiparea și să raporteze participarea ca urmare a efectului de dezirabilitate socială (Belli *et al.*, 1999). Pentru a scădea influența efectului de dezirabilitate socială pot fi utilizate mai multe metode. Una dintre acestea (chiar dacă nu poate fi aplicată în România, deocamdată, din cauza gradului scăzut de pătrundere a rețelei de telefonie fixă, în special în rural) constă în adoptarea anchetei telefonice în locul celei față în față, pentru a asigura subiectului un grad mai ridicat de anonimitate. Teoretic, în cazul anchetelor telefonice, rata de raportare ar trebui să fie mai mică comparativ cu anchetele față în față. Unele dintre studiile de specialitate (Presser, 1990) arată însă că, deși diferența este în sensul așteptat, ea este mică (nu depășește marja de eroare), iar atunci când sunt controlate alte variabile, diferența dispăre. Pe de altă parte, dacă supraraportarea este datorată dezirabilității, schimbarea contextului în care e pusă

întrebarea despre participare, prin oferirea posibilității de raportare a unor comportamente anterioare de buni cetățeni, ar trebui să reducă presiunea asupra declarării participării la ultimele alegeri și, prin aceasta, să reducă supraraportarea. Pentru a testa această ipoteză, Presser (1990) variază contextul (ordinea întrebărilor) în care este pusă întrebarea despre prezența la vot. Întrebarea despre prezența la vot este precedată fie de o întrebare despre locația secției de vot, fie despre comportamentul electoral anterior. Dacă întrebarea despre participare este precedată de o întrebare ce vizează cunoștințe necesare pentru participare – amplasarea secției de vot (nu funcționează în cazul celor care au votat la urna mobilă) –, se constată că supraraportarea scade puțin (2,4%). Contrar ipotezei, dacă întrebarea despre participare este precedată de una care îi oferă subiectului ocazia să raporteze comportamente anterioare de bun cetățean (participarea la vot în mod obișnuit, participarea la diferite activități politice sau civice), supraraportarea crește puțin (4 puncte în favoarea celor care nu sunt întrebați despre comportamentul anterior). O explicație posibilă are în vedere apariția unui nou efect produs de nevoia de consistență („ce fac de obicei am făcut/voi face la fel”) care poate să fie mai mare decât cel de dezirabilitate (Presser, 1990).

Conform altor studii, supraraportarea este cauzată de fenomenul de vină pe care îl au indivizii atunci când nu votează (Bernstein *et al.*, 2001). Astfel, indivizii care sunt presați cel mai tare să voteze sunt și cei ce declară, într-o măsură mai mare decât în realitate, că au realizat acel comportament. Conform aceluiași autori, supraraportarea variază în funcție de educație, rasă, partizanat politic, religiozitatea nivelul de contact cu candidații (variabile la nivel individual) sau de proporția diferitelor rase în district, regiune (variabile ecologice).

Limitele memoriei umane constituie o altă explicație a supraraportării prezenței la vot. Conform teoriei monitorizării sursei-cadru (Belli *et al.*, 1999), imaginarea de către indivizi a unei acțiuni din trecut, chiar dacă aceasta nu a fost realizată, creează iluzia că aceasta a fost făcută. Prin includerea în întrebare a unor variante de răspuns care iau în calcul limitele memoriei umane, supraraportarea a fost redusă cu zece procente⁸. Mărimea supraraportării datorată diferitelor cauze este mai rar investigată. Conform analizelor realizate de Swaddle și Heath (1989), raportarea falsă este responsabilă pentru o diferență de șapte puncte din cele 11 înregistrate, trei puncte fiind cauzate de *biasare* (cei care nu votează tind într-o măsură mai mare să refuze și participarea la anchetă), iar un punct, de starea cadrelor de eșantionare.

Influența directă a supraraportării asupra votului are loc, cel mai adesea, în aceeași direcție, a creșterii ponderii votului pentru partidul/candidatul aflat la putere. Sistematic, votul pentru câștigătorul alegerilor (în studiile postelectorale) este supraestimat în sondaje (Atkeson, 1999). Diferențele înregistrate sunt cuprinse între patru și șapte procente în favoarea câștigătorului. În ANES, diferențele la alegerile pentru nominalizări (competiția internă pentru desemnarea candidatului partidului) sunt chiar mai mari, ajungând în medie (perioada 1972-1992) la 15 procente în cazul democraților și 11 în cazul republicanilor (Atkeson, 1999). După Atkeson (1999), există trei ipoteze ce pot explica situațiile de supraraportare în favoarea câștigătorului: construcția chestionarului, non-votanții care declară că au votat și ipoteza social-psihologică. Potrivit aceluiași autor, nici formularea întrebării și nici localizarea ei nu induc diferențe semnificative de raportare⁹. Nici ipoteza votanților fictivi nu este confirmată, supraestimarea regăsindu-se atât în cazul votanților reali, cât și în al

celor fictivi. Potrivit lui Atkeson, persoanele care au votat pentru candidatul pierzător sunt tentate să nu declare corect votul, deoarece alegerea lor nu a fost validată de rezultatul final. Astfel, după o perioadă scurtă de la alegeri, începe să-și facă simțită prezența efectul indus de spirala tăcerii. Conform teoriei votantului nesofisticat, supraestimarea este rezultatul efectelor de *bandwagon* sau al dificultăților avute de subiecți atunci când încearcă să-și amintească opțiunea (efectul crește o dată cu timpul trecut de la alegeri, dar doar până la un moment) (Atkeson, 1999). După cum observa și Sebastian Lăzăroiu (1998), în România, în perioada 1990-1998 (conform altor date, fenomenul este prezent și după 1998), președintele în exercițiu este întotdeauna cel mai bine plasat și în sondaje. Explicațiile posibile pentru această situație vizează votul conformist și vizibilitatea mai mare a președintelui. La aceste explicații putem adăuga și altele, precum limitele memoriei umane sau reflexele totalitare dobândite de populația României de-a lungul perioadei comuniste. Aceste reminiscențe induc o reticență în declararea unor atitudini, comportamente contrare puterii (prin urmare o supraraportare și a intențiilor de vot)¹⁰. Efectul combinat al acestei tendințe împreună cu tipul întrebării după forma de înregistrare a răspunsurilor (închisă *versus* deschisă) duce la diferențe, chiar dacă mici, și în cazul votului pentru partide. Conform datelor din *BOP* (iunie 2003, date culese de Gallup), votul pentru PSD în cazul întrebării deschise a fost de 47%, iar în cazul întrebării închise, de 43% (este vorba despre aceeași subiecți), diferențele în cazul votului pentru celelalte partide fiind de maximum 1%¹¹. Situații similare apar și în cazul anchetelor la ieșirea de la urne. Astfel, toate cele patru *exit poll*-uri (CURS, INSOMAR, IMAS, MMT) realizate cu ocazia alegerilor generale din

2000 au supraraportat votul pentru PSD (nu însă și pentru Iliescu), diferențele variind între 1 și 3 procente. Îndepărtarea de momentul votului atrage după sine o creștere a supraraportării. Astfel, într-o anchetă realizată de MMT la doar 2 săptămâni după primul tur al alegerilor generale din 2000, supraraportarea în cazul PSD și Iliescu a ajuns la 8-10 procente.

Construcția chestionarului (formularea întrebărilor, poziția întrebărilor, temele anterioare întrebării de vot etc.) influențează, de asemenea, supraraportarea pentru partidul/candidatul la putere. Două exemple în acest sens, relativ la situația din România, sunt relevante. Într-o anchetă la nivel național realizată de Institutul de Politici Publice – *Intoleranță, discriminare, autoritarism în opinia publică* (septembrie 2003, culegerea datelor Gallup) – întrebările despre votul pentru partide/președinte au fost puse la sfârșitul chestionarului, după o serie de întrebări pe temele principale ale cercetării (așa cum reies și din denumirea anchetei). Votul pentru Vadim (26%), respectiv PRM (20%) este supraraportat la alte anchete efectuate în aceeași perioadă (IMAS, MMT, CURS) cu patru până la șase procente. Faptul că întrebările de vot au fost puse după o serie de întrebări pe teme identice cu cele preferate de Vadim în discursurile din campania electorală din 2000 (corupție, naționalism, xenofobie, autoritarism etc.) este, cu siguranță, principala cauză a acestei diferențe. Același efect, de această dată în favoarea PSD, apare și în cazul unei cercetări realizate de MMT în 2003 cu ocazia referendumului pentru modificarea Constituției. Poziționarea întrebării de vot după o serie de întrebări despre Constituție și noile modificări, în contextul unei puternice valorizări sociale a importanței acestui pas și a asocierii dintre aceste modificări, integrarea în UE și partidul la putere, a dus la o creștere cu aproximativ

8 procente a votului pentru PSD (comparativ cu votul obținut de PSD în cadrul unor anchete similare realizate de același institut sau de altele în aceeași perioadă). Tema anchetei (politică sau alta) și poziția întrebării de vot în chestionar (mai exact, durata necesară pentru aplicarea întrebărilor anterioare întrebării de vot) determină în mare măsură ponderea non-electorilor (indecișii și non-votanții declarați) la întrebările de vot (Voicu, 1999) și, prin aceasta, și ponderea voturilor pentru partide/candidați. În aceste condiții, „predicțiile asupra rezultatelor obținute în caz de alegeri cresc în precizie în situația în care sunt luate în considerare nu numai estimările date de itemul de vot, ci și caracteristicile anchetei” (Voicu, 1999, 72).

De ce sunt importante aceste rezultate sau, altfel spus, în ce măsură falșii votanți, respectiv votanții care nu declară opțiunea reală *biasează* cercetările pe tema participării electorale? Pe lângă efectele menționate anterior (o pondere mai mare a celor care declară că au votat și a celor ce declară că au votat pentru putere), supraraportarea influențează și relația variabilei de vot cu alte variabile. Pentru a testa dacă influența este reală, au fost comparate două modele predictive ale votului (Bernstein *et al.*, 2001), folosind ca variabile dependente votul declarat, respectiv votul real (obținut din registrele electorale). Analizele arată că folosirea raportării în locul celei reale distorsionează analizele multivariate explicative ale votului, crescând importanța unor variabile independente (cele relaționate pozitiv cu supraraportarea și votul) și scăzând-o pe a altora (cele relaționate negativ) (Bernstein *et al.*, 2001). Aproximativ aceleași concluzii rezultă și în urma unui alt studiu (Cassel, 2003). Datele analizate susțin ipoteza modificărilor de relație introduse de supraraportare prin modificarea intensității relației cu unele variabile inde-

pendente și schimbarea sensului relației în cazul altora (rasa, statusul marital, rezidența), dacă ne raportăm la votul pentru președinte (Cassel, 2003).

Rata de participare

De ce este important să cercetăm rata de participare? Modelul propus de noi se bazează, în mare măsură, pe estimarea cât mai exactă a ratei de participare la alegeri a populației în general și mai ales la nivelul diferitelor categorii de populație (diferențiate după variabile relaționate cu prezența la vot și votul pentru un anumit partid). Cu cât rata de participare este mai scăzută, cu atât estimarea corectă a acesteia (la nivel general și la nivelul unor subpopulații relevante) este mai importantă pentru predicția votului. Într-adevăr, dacă toată lumea ar merge la vot, șansa ca estimările obținute de sondajele de opinie să fie corecte ar crește, deoarece gradul lor de precizie ar depinde de un parametru mai puțin (nu ar mai depinde de influența ratei diferențiate de participare). Mărimea ratei de participare și evoluția ei în timp nu ne oferă însă o imagine prea optimistă. Majoritatea specialiștilor apreciază că rata de participare la alegeri a scăzut în ultimii 50 de ani, indiferent de țară. Media ratei de participare la alegeri în 22 de țări pentru perioada 1945-1999 este în scădere, de la 83% la 77%, scăderea fiind mai accentuată după 1965 (Franklin *et al.*, 2000). Considerând doar situația din SUA, rata de participare la vot a crescut până în 1958, apoi a scăzut (McGarrity, 2001). Deși a trecut puțin timp de când în România au loc alegeri libere, scăderea ratei de participare este evidentă și destul de mare, având două momente de scădere, 1992 și 2000 (tabelul 1)¹².

În ce măsură scăderea ratei de participare e reală sau este (și) rezultatul (cel

Tabelul 1. Rata de participare la alegerile parlamentare din România (%)

Anul	1990	1992	1996	2000
Camera Deputaților	87,7*	76,3	76,0	65,3

* Pentru anul 1990 rata este doar aproximativă. Ea este calculată de noi presupunând că numărul de alegători a fost de 16 milioane. Numărul de votanți (alegători prezenți la urne) este luat din *Anuarul Statistic al României* (1997).

Sursa. *Anuarul Statistic al României* (2002)

puțin în parte al) altor factori? Gradul de actualizare a listelor electorale¹³ și migrația populației (circulatorie și definitivă) sunt principalii factori care pot influența mărimea ratei de participare. Datele de care dispunem ne permit testarea acestor ipoteze doar pentru perioada de după 2000. Ponderea motivelor ce țin de cadrul de eșantionare în totalul motivelor pentru înlocuirea persoanelor din eșantionul de bază a crescut în perioada 2000-2002 de la 32% la 47% (Comșa, 2002)¹⁴. Migrația definitivă, respectiv cea circulatorie se regăsesc parțial în motivele care determină actualizarea scăzută a listelor electorale. Pe de altă parte, migrația circulatorie constituie un fenomen în creștere în România, rata migrației de acest tip fiind estimată, pentru anul 2000, (înainte de eliminarea vizelor), la 19‰ (raportat la populația adultă) (Sandu, 2000, 19). Migrația circulatorie este puternic diferențiată în funcție de anumite categorii de populație, ponderea ei fiind mult mai mare în rândul bărbaților, tinerilor (sub 30 de ani), protestanților, neoprotestanților și catolicilor, romilor și maghiarilor (Sandu, 2000, 22)¹⁵. Aproximativ aceleași concluzii rezultă și dacă folosim o altă modalitate de calculare a gradului de actualizare a listelor electorale (chiar dacă aceasta se referă la o situație particulară). În cadrul unei anchete realizate în municipiul Cluj-Napoca în anul 2002 (MMT), cadrul de eșantionare utilizat a fost reprezentat de listele de evidență a populației. Pentru fiecare situație în care unei persoane nu i

s-a aplicat chestionarul, a fost înregistrat motivul neaplicării. În 34% din situațiile în care interviul nu s-a aplicat, motivul ține de actualizarea listelor electorale (26% fiind persoane mutate, restul de 8% fiind alte motive legate de liste), iar în 10% de migrarea temporară a persoanei. Raportat la total populație adultă, rata de emigrare temporară este de 5% fiind destul de mult diferențiată după vârstă (ajunge la 10% din totalul persoanelor sub 34 de ani și doar 1% în cazul celor peste 45 de ani). Considerând estimările anterioare, numărul persoanelor aflate în situația de migrație circulatorie ajunge la aproximativ 850 000 (cinci procente¹⁶ din aproximativ 17 milioane de adulți), dar, dacă avem în vedere limitele acestor date (persoanele singure care au emigrat nu apar în aceste estimări, ele fiind de obicei și persoane mai tinere, în cazul cărora am văzut că rata de emigrație este mult mai mare), precum și estimările oficiale, cifra poate ajunge la un milion sau chiar mai mult.

Datele despre rata de participare a diferitelor categorii de persoane sunt mai rare. Autorii care tratează acest subiect găsesc deseori diferențe mari de participare între diferite categorii de populație (nivel de trai, categorii socioprofesionale, vârstă etc.). Conform unui studiu realizat de Leighley și Nagler (2000), rata de participare este determinată de nivelul de trai. Astfel, rata de participare la vot a persoanelor din SUA aflate sub pragul de sărăcie a fost de 25%, iar a celor peste pragul de sărăcie, de 65%

(datele privesc alegerile din 1992). Într-un alt studiu (Corey, Garand, 2002) se arată că există diferențe între ratele de participare la vot între birocrați și non-birocrați, chiar în condițiile în care sunt controlate alte variabile (rata de participare a birocraților este de 86,4%, iar a non-birocraților de 74,0%). În măsura în care participarea la alegeri a diferitelor categorii de populație variază, influența acestora asupra rezultatelor finale ale votului poate să crească sau să scadă, în funcție de rata de participare la vot. Rata de participare în cadrul diferitelor categorii de populație în cazul României este destul de variabilă, după cum vom observa în continuare.

Variația ratei de participare la vot

Din cauza faptului că anumite resurse politice relevante sunt inegal răspândite, unele categorii de persoane reușesc într-o măsură mai mică, comparativ cu altele, să-și exprime preferințele de vot, fapt care influențează rezultatele electorale. Într-o analiză cu privire la efectele participării electorale și cunoștințelor politice asupra rezultatelor votului în 18 țări (Toka, 2002), sunt testate trei scenarii ipotetice (date CSES). În primul scenariu se consideră că toți subiecții votează, nivelul lor de informare rămânând la fel, în cel de-al doilea scenariu toți votează, iar nivelul de informare crește la maximum (pe o scală ce ia în considerare mai mulți indicatori, cu variație de la 0 la 1) pentru toți subiecții din cele 90 de grupe sociodemografice analizate (vârstă – 5, școlaritate – 3, gen – 2, venit – 3), iar în al treilea scenariu toți votează, nivelul de informare scăzut (sub 0,65) crescând (la 0,65), în cazul celorlalți rămânând la fel. Distribuția votului se modifică doar în cazul scenariilor 2 și 3 (2 în special). Modificarea ratei de participare, în sensul creșterii ei, induce modificări foarte mici în

procentele obținute de partide (dacă avem în vedere datele din cele 18 țări). Diferențele devin semnificative însă în cazul țărilor cu o rată de participare scăzută. De exemplu, în cazul alegerilor prezidențiale din SUA (1996), dacă rata de prezență la vot ar fi fost de 100%, votul pentru Clinton ar fi crescut cu 1,9 puncte, iar cel pentru Dole cu 3,1. Datele analizate susțin faptul că distribuția inegală a prezenței la vot și a cunoștințelor politice distorsionează rezultatele electorale. Modificările induse de nivelul de informare sunt mai mari decât cele induse de rata de participare, dar sensul ultimelor este, în general, în aceeași direcție, fiind astfel mai predictibil (Toka, 2002).

Prin urmare, estimarea prezenței la vot joacă un rol important în predicțiile electorale, mai ales în cazul țărilor în care rata de participare este scăzută (cum e și cazul României, dacă avem în vedere ultimele alegeri generale). Există mai multe modalități de estimare a prezenței la vot. Cea mai simplă (și utilizată) dintre acestea constă în includerea variantelor de răspuns „nu votez” și „indecis” în întrebarea despre intenția de vot. Estimarea prezenței se poate face fie prin scăderea doar a ponderii celor care declară că nu vor vota, fie prin scăderea ambelor categorii (în baza asumției că, dacă nu s-au decis, e foarte probabil să nu se decidă și prin urmare nu vor merge la vot). O altă strategie constă în includerea în anchete, pe lângă întrebarea de vot, a unor întrebări suplimentare. Întrebările de acest tip pot viza comportamentul anterior de vot (dacă a votat la ultimele alegeri), interesul pentru politică, intenția declarată de participare, intenția de participare în condiții specifice (condiții atmosferice nefavorabile), cunoștințe politice, cunoștințe necesare participării (localizarea secției de vot). O altă metodă ce poate fi folosită, dar doar în cazul cercetărilor postelectorale presupune verificarea participării la vot folosind registrele de vot oficiale. Se pot

astfel compara cele două variabile, prezența declarată și cea înregistrată, identificându-se subiecții în cazul cărora cele două situații nu concordă și analizând diferențele dintre aceștia și restul subiecților.

Pe de altă parte, prezența la vot în sine nu influențează rezultatul alegerilor. Mărima influenței depinde, în fapt, de trei factori, și anume: diferențele de participare la vot la nivelul categoriilor de populație, diferențele în structura votului aceluiași categorii și ponderea categoriilor în total populație. Datele estimate cu privire la prezența la vot cu ocazia alegerilor generale din 2000 arată că aceasta variază destul de mult în cadrul categoriilor de populație analizate (tabelul 2). Astfel, rata de participare este sensibil mai mare în cazul persoanelor de gen masculin, până în 55 de ani, cu educație cel puțin medie (liceu). Diferențele de participare dintre rural și urban sunt, cel mai probabil, rezultatul indirect al diferențelor în structura populației din cele două medii, după școlaritate și vârstă.

Diferențele în rata de prezență la vot produc la rândul lor diferențe între structura populației și structura votanților efectivi

Tabelul 2. Rata de participare la vot în cadrul unor categorii de populație

Variabila	Categoria	Rata de participare la vot
Total populație		65
Gen	masculin	79
	feminin	57
Vârstă	18-34	70
	35-54	74
	55+	58
Educație	scăzută	51
	medie	75
	ridicată	85
Rezidență	urban	70
	rural	62

Notă. Valorile reprezintă procente. Estimări pe baza datelor de anchetă – sondaj la urne (MMT, 2000).

(tabelul 3). Mai mult, structura eşantioanelor din cadrul anchetelor la nivel național este mai apropiată de structura populației decât de structura votanților efectivi. Astfel, chiar dacă datele de anchetă arată o suprareprezentare a votanților (declarați), situația reală este total opusă, structura votanților efectivi fiind îndepărtată de structura eşantioanelor din anchetele naționale. Implicația acestei diferențe asupra estimărilor electorale este relativ mare dacă avem în vedere faptul că există diferențe de vot între categoriile de populație analizate. O consecință, oarecum neașteptată, a acestei situații este aceea că eşantioanele care reproduc cel mai bine structura populației nu sunt și cele ce produc cele mai bune estimări ale rezultatelor electorale, dimpotrivă. Desigur această concluzie este valabilă dacă ne raportăm doar la estimările directe ale votului, fără a ține cont de alte variabile utilizate pentru ponderare în funcție de probabilitatea prezenței la urne¹⁷.

Mai mult, diferențele apar și la nivelul categoriilor de populație simultan după mai multe variabile (tabelul 4), ele fiind în anumite cazuri destul de mari (valorile marcate cu bold). O prezență mai mică la vot (raportat la structura lor în populație) se înregistrează în cazul femeilor cu o educație scăzută (în special dacă sunt mai în vârstă) și al bărbaților tineri cu educație scăzută. O prezență mai mare se regăsește sistematic în cazul bărbaților cu educație peste medie.

Influența reală a diferitelor categorii de populație diferă și în funcție de alte caracteristici. Deoarece actul de a vota presupune câteva abilități cognitive minime, distribuția diferită a acestora în cadrul categoriilor de populație modifică influența categoriilor asupra votului final. Ponderea voturilor nule în cadrul populației rurale, respectiv urbane ilustrează tocmai acest lucru (tabelul 5), susținând ideea unei influențe relative asupra votului final al

populației din urban față de cea din rural cu siguranță, dar și al altor diferențe asociate cu distincția urban-rural).

Tabelul 3. Ponderea diferitelor categorii de populație în total populație, anchetați și votanți efectivi

Variabila	Categoria	INS (1) (Rec., '02)	Anchetă (2) (BOP, oct. '00)	Exit poll (3) (MMT, nov. '00)	(2-1)	(3-1)	(3-2)
Gen	masculin	47,9	46,1	58,0	-1,8	10,0	11,9
	feminin	52,0	53,9	42,0	1,9	-10,0	-11,9
Vârstă	18-34	34,5	26,3	36,3	-8,2	1,8	10,0
	35-54	33,9	37,7	35,1	3,8	1,2	-2,6
	55+	31,6	36,0	28,6	4,4	-3,0	-7,4
Educație	scăzută	63,2	62,3	46,4	-0,9	-16,8	-15,9
	medie	28,5	27,3	37,8	-1,2	9,3	10,5
	ridicată	8,3	9,9	15,8	1,6	7,5	5,9
Rezidență	urban	53,6	53,6	56,4	0,0	2,6	2,6
	rural	46,4	46,4	43,6	0,0	-2,6	-2,6

Tabelul 4. Ponderea diferitelor categorii de populație în total populație versus votanți efectivi

Categoria			INS (Recensământ, 2002)		Sondaj la urne (MMT, noiembrie 2000)		Diferență	
Vârstă	Educație	Rezidență	masculin	feminin	masculin	feminin	masculin	feminin
18-34	scăzută	urban	4,0	3,0	2,9	1,5	-1,1	-1,5
		rural	5,9	4,6	5,2	3,0	-0,7	-1,6
	medie	urban	4,5	5,7	5,7	6,0	1,2	0,3
		rural	1,7	2,2	3,4	2,6	1,6	0,4
	ridicată	urban	1,2	1,4	2,2	2,3	1,0	0,8
		rural	0,1	0,2	0,5	0,4	0,4	0,2
35-54	scăzută	urban	4,6	4,8	4,2	3,5	-0,4	-1,3
		rural	5,4	5,1	5,5	3,7	0,1	-1,4
	medie	urban	3,4	4,5	4,8	5,5	1,3	1,0
		rural	1,3	1,2	2,3	1,8	1,0	0,5
	ridicată	urban	1,7	1,4	2,6	2,3	0,9	0,8
		rural	0,2	0,1	0,6	0,3	0,4	0,2
55+	scăzută	urban	3,3	5,2	3,4	3,1	0,2	-2,1
		rural	7,4	10,0	7,1	4,2	-0,3	-5,8
	medie	urban	1,5	1,7	2,2	2,3	0,7	0,5
		rural	0,5	0,3	1,0	0,3	0,6	0,1
	ridicată	urban	1,0	0,6	2,1	1,1	1,1	0,4
		rural	0,1	0,1	0,4	0,1	0,3	0,0

Notă. Valorile reprezintă procente calculate raportat la total populație/eșantion.

Tabelul 5. Influența abilităților cognitive asupra puterii votului (în funcție de rezidență)

Rezidență	Rata de participare la vot	Voturi exprimate	Voturi nule
Urban	65,7	63,4	2,2
Rural	64,8	58,6	6,2
Total	65,3	61,2	4,0

Un model corectiv-predictiv al votului

Pornind de la constatarea faptului că există diferențe relativ mari între structura eșanțioanelor și cea a votanților, pe de o parte, și relativ la preferințele de vot ale unor categorii de populație, propunem în continuare un model de ponderare a datelor de anchetă în vederea realizării unor estimări electorale cât mai apropiate de cele ce ar rezulta în caz de alegeri. Modelul propus aici nu constituie atât un model de predicție, cât mai degrabă unul de corecție, pentru predicția alegerilor fiind necesară includerea și a altor parametri (de exemplu, date în dinamică). Modalitatea de corecție a estimărilor electorale propusă de noi are la bază câteva asumții, care constituie totodată și limitele modelului. Le vom prezenta în continuare, analizând în cazul unora și anumite soluții de depășire a lor.

Preponderența votului de tip structural în cazul populației României constituie principala asumție a modelului. După cum am văzut anterior, votul structural (determinanții votului sunt diferite variabile sociodemografice) este doar unul dintre modelele explicative ale votului. În ceea ce privește situația din țările cu democrație avansată, situația general acceptată este aceea a scăderii puterii explicative a modelului structural al votului. Fie că este vorba despre vârstă, educație, venit sau, mai ales, clasa socială, diverși autori constată scăderea diferențelor în preferințele de vot. Cu toate acestea, variabilele structurale au în

continuare influență asupra votului, direct sau, mai ales, indirect, prin intermediul ratei de participare. În ceea ce privește Statele Unite ale Americii, unii autori (Franklin *et al.*, 2000) constată că jumătate din variația participării la vot a indivizilor este explicată prin variabile sociodemografice. În același sens, tot cu referire la SUA, Martinez (2002) găsește date care susțin această influență și date care o infirmă. Conform ipotezei lui Martinez, rata de participare la alegeri influențează rezultatul alegerilor datorită faptului că este asociată cu SES (rata este mai mică în cazul celor cu SES scăzut), care, la rândul lui, e asociat cu votul pentru partide (persoanele cu SES scăzut votează într-o măsură mai mare cu Partidul Democrat). O situație relativ similară regăsim și în țările foste comuniste. În aceste țări, influența capitalului social (încredere și participare asociativă) asupra participării politice (discuții, partizanat, vot, membru de partid) este scăzută, explicațiile convenționale, statusul socioeconomic fiind mult mai relevante pentru înțelegerea implicării cetățenilor în activități politice (Letki, 2001) și, evident, a votului/participării la vot. În România, rata de participare la vot este mai mică în cazul categoriilor de populație caracterizate prin educație scăzută, vârstă extremă și defavorizate (venituri mici, slujbe nesigure) (Lăzăroiu, 1996). În ceea ce privește evoluția influenței votului determinat structural-statutar (clasă și regiune în special), Ioan Drăgan (1998) apreciază că acesta tinde să fie tot mai puțin important (pentru perioada 1992-1996), fiind înlocuit treptat

de votul cognitiv (Drăgan, 1998). Influența variabilelor sociodemografice rămâne însă (Sandu, 1996, 1999). Pe de altă parte, în continuare, o mare parte a populației votează pe criterii mai degrabă afective decât ideologice sau raționale, după cum o arată și datele cu privire la motivația votului și cunoștințele de ideologie politică la nivelul populației. Astfel, conform datelor culese de MMT cu ocazia sondajului la urne din 2000, principala motivație a votului pentru partid a fost de tip „vot pozitiv argumentat afectiv” (Comșa *et al.*, 2001), votul argumentat rațional având o pondere de doar 22%. Ideologia joacă, de asemenea, un rol mai puțin important, datele de anchetă arătând faptul că o mică pondere a populației declară că a auzit de conceptele de *stânga* și *dreapta* politică, mai puțini cunoscând semnificația conceptelor, și mai puțini poziționând corect partidele pe această axă ideologică (BOP, nov. 2003)¹⁸.

Argumentele anterioare, împreună cu tipul de date disponibile (oficiale, în sondajele la ieșirea de la urne și în anchetele electorale) ne-au determinat să utilizăm în modelul nostru doar variabile sociodemografice. Acestea sunt genul, vârsta (18-34, 35-54, 55+), școlaritatea (maxim profesională, liceu/postliceală, colegiu/facultate) și rezidența (urban mare, urban mic, rural). Numărul categoriilor la nivelul fiecărei variabile a fost menținut cât mai mic posibil din cauza faptului că mărimea eșantioanelor utilizate în general este scăzută (maximum 1 500), chiar dacă sondajele la urne ajung la câteva mii de subiecți. Pe baza acestor variabile, am construit o matrice de ponderare simultan după toate combinațiile ($2 \times 3 \times 3 \times 3 = 48$ de combinații). Datele utilizate pentru realizarea acestei matrice provin din sondajul la urne realizat de MMT cu ocazia alegerilor generale din 2000. Matricea astfel realizată caracterizează populația prezentă la vot simultan după toate cele patru variabile (cele 48 de

combinații posibile). Ideea este de a utiliza această matrice pentru a pondera datele anchetelor electorale dintre alegeri, simulând prezența „reală” la vot la nivelul fiecărei categorii de indivizi. Practic, se compară cele două matrici (sondaj la urne și anchetă electorală), se calculează coeficienții de ponderare pentru a aduce structura eșantionului anchetei (după variabilele menționate) cât mai aproape de structura populației prezente la vot. În construcția matricei de ponderare am inclus doar aceste variabile, din motive legate de existența diferențelor în rata de participare și disponibilitatea datelor. Regiunea, unul dintre factorii în funcție de care votul variază, nu a fost inclusă din cauza diferențelor mici ale ratelor de participare (și a faptului că acestea sunt determinate nu de apartenența geografică, ci majoritar de diferențele de structură a populației după alte variabile)¹⁹.

Existența unei constanțe a ratei de participare la vot a diferitelor categorii de persoane în timp (pe perioade scurte, de până la un ciclu electoral) constituie o altă asumție/limită posibilă. Altfel spus, modelul se bazează pe asumția că gradul de participare la vot a unei categorii de indivizi la un moment dat va fi aproximativ același și la alegerile următoare. O altă asumție se referă la constanța structurii votanților unui partid/candidat pe parcursul ultimului ciclu electoral. Această asumție pare a fi cea mai puțin realistă. Pe de altă parte însă, structurile electoratului partidelor pot fi măsurate la cele două momente de timp, iar eventualele diferențe pot fi incluse într-o formă mai complexă a modelului de corecție (chiar dacă acest lucru presupune calcule mai complicate și cumulara unor eșantioane pentru a obține estimări cât mai exacte ale structurilor de votanți). Strâns legat de această asumție, menționăm condiția ca scena politică să nu sufere modificări majore (aparitia/disparitia unui candidat/partid semnificativ) pe parcursul

ultimului ciclu electoral. Dat fiind faptul că acest tip de modificări caracterizează în continuare situația din România, se impune cu atât mai mult luarea în calcul a structurii votanților.

După cum am menționat anterior, modelul propune o modalitate de corecție a estimărilor electorale ale datelor de anchetă, și nu o predicție în sine a rezultatelor electorale. Predicția rezultatelor electorale trebuie să țină cont cel puțin și de dinamica votului și mai ales de evoluțiile din campania electorală. Momentul deciziei votului la nivelul populației constituie o variabilă importantă dacă vrem să facem predicții electorale. Ponderea persoanelor care iau decizia de vot în diferite momente influențează semnificativ posibilitatea estimărilor

corecte ale rezultatelor electorale. Decizia de vot poate fi luată cu mult timp înainte de momentul alegerilor (cu un an înainte sau chiar mai devreme), în anul alegerilor, în campanie sau chiar în ziua alegerilor. Cu cât este mai mare ponderea persoanelor care se hotărăsc să voteze mai aproape de ziua alegerilor și cu cât votul acestora e mai diferit față de votul celorlalți, cu atât posibilitatea efectuării unor predicții corecte scade. În cazul României, aproximativ o treime dintre votanți se hotărăsc cu cine votează în campanie, iar aproape unul din zece, în ziua alegerilor (tabelul 6). Desigur, există diferențe în funcție de tipul votului, pentru parlament sau președinte, datorită gradului de structurare diferită a celor două medii de alegere.

Tabelul 6. Momentul luării deciziei de vot (date la nivelul votanților)

Decizia de vot a fost luată...	Parlament	Președinte
în urmă cu peste 4 ani	43	37
în urmă cu 1-4 ani	19	20
în campania electorală	29	37
în ziua votului	7	5
NR	2	1
Total	100	100

Notă. Exit poll, MMT, noiembrie 2000 (% pe coloane).

Dacă unii care se hotărăsc mai devreme, iar alții mai târziu cu privire la partidul/candidatul căruia să-i acorde votul nu afectează în sine predicția votului decât în situația în care cele două categorii de persoane sunt diferite, votează diferit. Datele arată însă că aceste categorii votează într-adevăr diferit (tabelul 7, tabelul 8, Anexe : tabelul 20). Faptul că există diferențe importante de vot între aceste categorii de votanți are un impact variabil (scade partidul majoritar PSD și cresc celelalte partide în general) asupra rezultatelor finale ale alegerilor (tabelul 9)²⁰, impact

care nu este luat în considerare de modelul de corecție propus.

Modificarea structurii populației pe parcursul ultimului ciclu electoral poate, de asemenea, influența corectitudinea estimărilor. În condițiile în care aceste modificări sunt, în general, minore raportat la perioade scurte de timp, considerăm că ele pot fi ignorate. În cazul României, considerând actualul ciclu electoral, eliminarea vizelor pentru UE a produs schimbări relativ importante la nivelul structurii votanților, dar influența acestora asupra votului este dificil de estimat²¹. Pentru a testa

Tabelul 7. Votul pentru partide în funcție de momentul luării deciziei de vot

Vot Camera Deputaților	Decizia de vot a fost luată...				Total
	în urmă cu 4+ ani	în urmă cu 1-4 ani	în campanie	în ziua votului	
PDSR	51	26	25	38	38
PNL	7	13	15	11	11
CDR 2000	7	4	7	4	6
PRM	15	30	28	18	22
UDMR	9	4	3	7	7
APR	1	7	5	6	4
PD	3	6	5	4	5
Alt partid	6	10	12	12	9
Total	100	100	100	100	100

Notă. Exit poll, MMT, noiembrie 2000 (% pe coloane).

Tabelul 8. Structura electoratului partidelor în funcție de momentul luării deciziei de vot

Vot Camera Deputaților	Decizia de vot a fost luată...				Total
	în urmă cu 4+ ani	în urmă cu 1-4 ani	în campanie	în ziua votului	
PDSR	60	13	19	7	100
PNL	29	23	40	8	100
CDR 2000	51	13	32	4	100
PRM	31	26	37	6	100
UDMR	63	13	16	8	100
APR	15	33	41	11	100
PD	34	25	35	7	100
Alt partid	29	21	41	10	100
Total	44	19	29	7	100

Notă. Exit poll, MMT, noiembrie 2000 (% pe linii).

Tabelul 9. Simularea influenței campaniei asupra votului final

Partid/Vot	fără campanie	cu campanie	diferență
PDSR	43	38	-5
PNL	9	11	+2
CDR 2000	6	6	0
PRM	20	22	+2
UDMR	8	7	-1
APR	3	4	+1
PD	4	5	+1
Alt partid	7	9	+2

Notă. Exit poll, MMT, noiembrie 2000 (% pe coloane).

modelul de corecție propus, vom încerca să vedem dacă estimările rezultate prin utilizarea lui sunt mai aproape de rezultatul oficial al alegerilor generale din 2000 comparativ cu datele de sondaj anterioare alegerilor.

Ce a fost în 2000 ?

Una dintre modalitățile pentru testarea modelelor predictive constă în verificarea gradului în care sunt susținute de date anterioare. Postdicția (corectarea datelor de anchetă cel puțin) rezultatelor alegerilor

constituie un argument în favoarea modelului propus. Pentru verificarea modelului vom utiliza date anterioare alegerilor generale din 2000, vom aplica matricele de predicție a structurii votanților și vom compara rezultatele obținute cu rezultatele oficiale. Cu cât datele prezise vor fi mai apropiate de cele oficiale, cu atât modelul funcționează mai bine. Dată fiind situația particulară a alegerilor generale din 2000 (avem în vedere evoluția puternic ascendentă a votului pentru PRM și Vadim în ultimele două săptămâni de campanie), ne așteptăm ca predicția în cazul PRM și Vadim să fie cel mai puțin apropiată de datele oficiale²². Datele de postdicție a votului sunt în cea mai mare parte conform așteptărilor (tabelul 10, tabelul 11). Față de datele de eșan-

tion (*BOP*, octombrie 2000), datele rezultate în urma corecției propuse sunt mai apropiate de rezultatele oficiale. În cazul votului pentru parlament, diferența medie (ponderată cu mărimea votului obținut de partide) dintre rezultatele oficiale și datele de eșantion este de 8,6%, aceeași diferență raportată la datele de predicție fiind mai mică (7,0%). Reducerea erorii de predicție generală a votului ca urmare a utilizării modelului a crescut calitatea predicției cu 17%. Aproximativ aceeași situație apare și în cazul alegerilor prezidențiale. În cazul acestora, diferența medie ponderată dintre rezultatele oficiale și datele de eșantion este de 9,6%, iar raportat la datele de predicție este de 7,5% (reducerea erorii de predicție, 19%).

Tabelul 10. Postdicția votului pentru parlament (date : oficiale, eșantion și predicții)

Partidul	Alegeri 2000*	Eșantion	Predicție	Diferență alegeri-eșantion	Diferență alegeri-predicție	Calitatea predicției
PDSR	36,6	52,4	49,0	-15,8	-12,4	+3,4
PRM	19,5	13,5	14,4	6,0	5,1	+0,9
PD	7,0	4,7	4,9	2,3	2,1	+0,2
PNL	6,9	9,7	10,7	-2,8	-3,8	-1,0
CDR 2000	5,0	6,6	7,2	-1,5	-2,2	-0,7
UDMR	6,8	7,2	6,7	-0,4	0,1	+0,3
Altul	18,2	6,0	7,1	12,2	11,1	+1,1

Notă. Valorile reprezintă procente.

* Date relative la Camera Deputaților (*Anuarul Statistic al României*, INS, 2002).

Tabelul 11. Postdicția votului pentru președinte (date oficiale, eșantion și predicții)

Candidatul	Alegeri 2000	Eșantion	Predicție	Diferență alegeri-eșantion	Diferență alegeri-predicție	Calitatea predicției
Iliescu	36,4	47,3	43,3	-11,0	-6,9	+4,1
Vadim	28,3	14,4	15,2	13,9	13,1	+0,8
Stolojan	11,8	12,8	14,2	-1,0	-2,4	-1,4
Isărescu	9,5	12,9	14,0	-3,4	-4,5	-1,1
Altul	14,0	12,5	13,3	1,5	-0,7	+0,8

Notă. Valorile reprezintă procente.

După cum ne așteptam, cele mai mari diferențe apar în cazul votului pentru PRM

și Vadim. În acest caz, datele de predicție, deși sunt mai aproape de datele oficiale

comparativ cu datele de anchetă, sunt totuși mult diferite de rezultatele oficiale. Situația în care modelul funcționează cel mai bine este relativ la PDSR și mai ales la Iliescu, reducerea erorii fiind în aceste cazuri cea mai mare. În cazul fostelor partide componente ale coaliției CDR (CDR 2000, PD, PNL), respectiv ale reprezentanților acestora la președinție, modelul produce rezultate mai îndepărtate de datele oficiale. Cum se explică aceste diferențe? Cel mai probabil, ele au o cauză comună, dar sunt generate și de situații particulare. Cauzele particulare sunt aceleași care au dus la suprareprezentarea acestora și în datele de sondaj, și anume confuzia făcută de alegători (relativ la PNL și PNL-Câmpeanu), distribuția mai puțin omogenă a electoratelor (Stolojan și Isărescu în special). Cauza comună poate fi reorientarea electoratului mai puțin stabil al acestor partide/candidați în ultimele două săptămâni de campanie (mai ales că datele sunt culese în octombrie, înainte de

începerea campaniei electorale) sau reflexul de aprobare a puterii la nivel declarativ.

Ce arată datele de vot produse de cele două modele de corecție, clasic și ecologic, relativ la situația înregistrată la alegeri? Corecția votului în funcție de prezența declarată la alegeri (declară că sigur vor vota) nu schimbă foarte mult situația votului (scade puțin ponderea votului pentru PDSR). Corecția în baza modelului ecologic este cea mai apropiată de situația efectiv înregistrată la alegeri, corecția bazată pe ambele modele fiind undeva între (modelele se anulează parțial) (tabelul 12).

Mai mult, valoarea corectivă a modelului rămâne relativ la aceeași parametri și dacă avem în vedere date de anchetă mai îndepărtate de alegeri. Reluarea analizelor anterioare folosind însă datele culese de IMAS în cadrul *BOP* din iunie 2000 arată că principalele concluzii obținute pe baza anchetei din octombrie se mențin.

Tabelul 12. Votul pentru parlament – eșantion, corecție clasic și ecologic (2000)

Vot	Vot					Diferențe relativ la alegeri		
	Partidul	Alegeri	Eșantion	Corecție clasic	Corecție ecologic	Corecție ambele	Corecție clasic	Corecție ecologic
PDSR	36,6	52,4	53,3	49,0	49,9	16,7	12,4	13,3
PRM	19,5	13,5	13,0	14,4	13,5	-6,5	-5,1	-6,0
PD	7,0	4,7	4,2	4,9	4,4	-2,8	-2,1	-2,6
PNL	6,9	9,7	9,3	10,7	10,1	2,4	3,8	3,2
CDR 2000	5,0	6,6	6,5	7,2	7,0	1,5	2,2	2,0
UDMR	6,8	7,2	7,2	6,7	7,0	0,4	-0,1	0,2
Altul	18,2	6,0	6,6	7,1	8,1	-11,6	-11,1	-10,1

Ce va fi în 2004?

Prezentăm în continuare concluziile obținute în urma aplicării acestui model de corecție în cazul unei anchete realizate de MMT (ianuarie 2004). Ne interesează pentru început care este relația dintre votanții deciziși și cei indeciziși, cum anume va influența

prezența la vot rezultatele electorale. Ponderea votanților deciziși este în prezent de 71% (scade la 69% în cazul datelor ponderate), însă cu siguranță prezența la vot va fi mai mică. Dacă ținem cont de datele anterioare cu privire la prezență și de interesul pentru politică, este cel mai probabil ca prezența la vot să fie în intervalul 58-62%.

Câteva argumente care susțin această predicție au fost prezentate în altă parte (Comșa, 2003b). Votul votanților siguri și a celor probabili este diferit relativ la principalele partide/principali candidați. Dacă ne raportăm la total populație, se observă că persoanele care declară că vor merge sigur la vot sunt într-o măsură mult mai mare pro-putere (PSD și Năstase). Dacă raportarea se face la persoanele care menționează că vor vota un partid, datele arată că votul pentru putere este puțin mai mare în cazul votanților siguri, în timp ce votanții probabili votează într-o măsură puțin mai mare cu opoziția (Alianța PD-PNL în special). În cazul celorlalte partide/ceilorlalți candidați nu există diferențe semnificative între evaluările celor care merg sigur și care nu merg sigur la vot. În aceste condiții, creșterea numărului celor care vor merge la vot (și/sau modificarea structurii votanților hotărâți) duce la scăderi semnificative în ponderea voturilor obținute de putere (partid și candidat). Altfel spus, cei care în prezent nu sunt hotărâți să meargă la vot, dacă vor merge (celelalte condiții fiind egale), vor vota

într-o măsură mai mare cu alt partid sau candidat decât PSD sau Năstase (tabelul 13, tabelul 14, Anexe : tabelul 21, tabelul 22). Aceste concluzii rezultă din analiza diferențelor de vot dintre cele două populații : votanți siguri și votanți probabili. Considerând că toți alegătorii s-ar prezenta la vot (rata de participare crește la 100%), am calculat impactul posibil al diferențelor. În acest scenariu, votul pentru partide și candidați ar fi mai mare sau mai mic, în funcție de existența sau inexistența diferențelor de vot între cele două populații (impactul în cazul unui partid/candidat este rezultatul atât al diferenței de vot relativ la acel partid/candidat, cât și la celelalte/ceilalți). După cum se observă din date (valorile de pe coloana „impact”), modificările de vot asociate unei prezențe maxime sunt mai degrabă minore, în special în cazul în care datele sunt calculate raportat la votanți (cei care aleg un partid/candidat). O rată de participare de 100% atrage după sine o scădere cu 1-2 puncte procentuale a votului pentru putere respectiv și o creștere a votului pentru opoziție de 1-2 puncte.

Tabelul 13. Votul pentru parlament în funcție de prezența la alegeri (votanți)

Vot partid	Total	Prezență sigură (71%)	Prezență probabilă (29%)	Diferență	Impact
PSD	46,5	48,5	40,4	8,1	-2,0
PNL-PD	25,7	24,6	29,1	-4,5	1,1
PRM	16,3	16,0	17,4	-1,4	0,3
UDMR	6,2	6,0	6,7	-0,7	0,2
Altul	5,3	5,0	6,4	-1,4	0,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Notă. Valorile în bold sunt semnificative pentru $p \leq 0,05$.

Tabelul 14. Votul pentru președinte în funcție de prezența la alegeri (votanți)

Vot președinte	Total	Prezență sigură (71%)	Prezență probabilă (29%)	Diferență	Impact
Năstase	50,7	52,5	44,9	7,6	-1,8
Stolojan	29,2	27,3	35,4	-8,1	1,9
Vadim	15,8	16,2	14,6	1,6	-0,4
Altul	4,3	4,0	5,0	-1,0	0,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Notă. Valorile în bold sunt semnificative pentru $p \leq 0,05$.

Dacă avem în vedere scenariul propus (structura participanților la vot va fi în 2004 similară cu cea înregistrată în 2000), situația se schimbă mult mai mult (tabelul 15 ; tabelul 16). În cazul votului la alegerile locale²³, în ambele situații (eșantion și predicție), PSD câștigă alegerile. În cazul predicției însă, diferența față de următorul clasat (Alianța PNL-PD) scade cu șase puncte procentuale. În cazul votului pentru parlament, în ambele situații (eșantion și predicție), PSD câștigă alegerile, diferența față de Alianță în cazul predicției fiind cu aproximativ cinci procente mai mică. La președinție, Năstase câștigă primul tur, dar nu obține peste 50%, diferența dintre

Năstase și Stolojan scăzând în cazul predicției (8 puncte). Conform datelor de anchetă, Năstase câștigă sigur turul al doilea indiferent de contracandidat. Dacă avem în vedere datele produse de modelul de corecție, contracandidatul lui Năstase la funcția de președinte cel mai bine situat este tot Stolojan. În cazul confruntării dintre Năstase și Stolojan, predicția arată că distanța dintre cei doi este în acest moment de aproximativ opt procente, și nu de 16, cât arată datele de anchetă. În acest caz, situația finală va depinde foarte mult de alte variabile care, în acest moment, nu pot fi anticipate relativ la sensul influenței lor și mai ales al magnitudinii influenței.

Tabelul 15. Votul pentru partide – valori eșantion și valori prezise (votați) (ianuarie)

Vot	Locale			Generale		
	Populație	Predicție	Diferență	Populație	Predicție	Diferență
PSD	44,3	41,0	-3,3	46,5	43,3	-3,2
DA	29,5	32,4	2,9	25,7	27,7	2,0
PRM	13,7	13,5	-0,2	16,3	16,5	-0,2
UDMR	6,2	6,7	0,5	6,2	7,1	0,9
Altul	6,2	6,4	0,2	5,4	5,4	0,0

Tabelul 16. Votul pentru președinte – valori eșantion și valori prezise (votați) (ianuarie)

Vot	Turul 1			Turul 2		
	Populație	Predicție	Diferență	Populație	Predicție	Diferență
Adrian Năstase	50,7	46,5	-4,2	58,2	54,4	-3,8
Theodor Stolojan	29,2	33,3	4,1	41,8	45,6	3,8
Vadim Tudor	15,8	16,1	0,3	-	-	-
Altul	4,3	4,1	-0,2	-	-	-

În ce măsură datele anterioare și, implicit, concluziile bazate pe acestea sunt consistente în timp? Pentru a testa dacă sensul modificărilor induse de modelul de corecție este sau nu întâmplător, am analizat un set de date culese în condiții relativ similare²⁴, la distanță de două luni de primul de set de date (tabelul 17, tabelul 18).

Tabelul 17. Votul pentru parlament – valori eșantion și valori prezise (votați) (martie)

Partidul	Populație	Predicție	Diferență
PSD	44,5	38,0	-6,5
DA	25,3	28,2	3,1
PRM	15,7	17,3	1,6
UDMR	6,8	7,0	0,2
Altul	7,8	9,5	1,7

Tabelul 18. Votul pentru președinte – valori eșantion și valori prezise (votanți) (martie)

Vot	Turul 1			Turul 2		
	Populație	Predicție	Diferență	Populație	Predicție	Diferență
Adrian Năstase	43,8	39,2	-4,6	58,3	51,9	-6,4
Theodor Stolojan	24,5	27,9	3,4	41,7	48,1	6,4
Vadim Tudor	15,5	15,8	0,3	-	-	-
Lia Roberts	7,2	8,7	1,5	-	-	-
Altul	9,0	8,5	-0,5	-	-	-

Compararea datelor (culese, respectiv corectate) rezultate din cele două anchete desfășurate la un interval scurt de timp arată că modelul ecologic produce modificări în același sens și cu aproximativ aceeași magnitudine. Stabilitatea sensului și mărimii influenței constituie tot atâtea argumente în favoarea corectitudinii modelului ecologic.

Impactul indus de modelul de corecție clasic a fost, în general, de aproximativ două puncte procentuale, corecția indusă de modelul propus de noi fiind aproape dublă. Întrebarea firească este dacă cele două modele sunt cumulative sau se

anulează – și, dacă da, în ce grad? Sau, altfel spus, în ce măsură modelul de corecție propus de noi poate fi utilizat împreună cu modelele de corecție clasice (autoestimarea prezenței la vot de către subiecți) pentru a produce estimări mai bune ale votului? Pentru a testa relația dintre cele două modele am calculat corecțiile votului folosind simultan ambele metode. Datele obținute (tabelul 19) susțin ideea anulării parțiale a celor două modele. Corecțiile propuse de cele două modele se anulează parțial, modelul ecologic având însă o influență mai mare.

Tabelul 19. Votul pentru parlament – eșantion, corecție clasic și ecologic (2004)

Vot	Vot				Diferențe relativ la eșantion		
	Eșantion	Corecție clasic	Corecție ecologic	Corecție ambele	Corecție clasic	Corecție ecologic	Corecție ambele
PSD	46,5	48,5	43,3	44,7	2,0	-3,2	-1,8
DA	25,7	24,6	27,7	26,3	-1,1	2,0	0,6
PRM	16,3	16,0	16,5	15,8	-0,3	0,2	-0,5
UDMR	6,2	6,0	7,1	8,1	-0,2	0,9	1,9
Altul	5,4	5,0	5,4	5,1	-0,4	0,0	-0,3

Câteva concluzii

În acest articol ne-am propus să realizăm un model de corecție a estimărilor electorale obținute în cadrul anchetelor politice. Modelul are la bază relația dintre rata de participare la vot (în general și la nivelul categoriilor de populație) la alegerile

anterioare și intenția actuală a votului. Structura sociodemografică a participării la vot este măsurată folosind sondajele realizate la ieșirea de la urne cu ocazia alegerilor anterioare, iar intenția de vot este obținută din sondajele actuale. Ideea este de a folosi, pentru estimarea prezenței la vot, nu variabile declarative la nivel individual, ci variabile comportamentale la

nivel ecologic. Modelul corectiv astfel realizat este la nivel agregat, și nu individual. Datele relativ la alegerile generale din 2000 susțin parțial modelul propus, iar predicțiile pentru 2004 sunt consonante, indiferent de setul de date utilizat. Estimările obținute prin utilizarea modelului de corecție cu privire la alegerile generale din 2004 sunt însă relative. Gradul de relativitate este direct determinat de faptul că structura votanților (în general și relativ la partide) s-a schimbat parțial între timp, distanța până la alegeri este mare, mulți dintre alegători nu sunt hotărâți încă, situația poate fi influențată de evoluția în cadrul alegerilor locale (voturile obținute de principalele partide și evoluția relației dintre PD și PNL), temele electorale (este posibilă repetarea situației din 2000 – creșterea PRM și Vadim – în cazul în care temele de campanie

proeminente vor fi cele legate de corupție, naționalism, intoleranță, discriminare ; pe de altă parte, tema integrării în UE poate juca un rol important)²⁵.

Una dintre concluziile acestui studiu (există diferențe importante între structura votanților și structura populației) explică de ce sondajele efectuate după o metodologie corectă, care produc eşantioane ce se abat puțin de la structura populației după diferite variabile, produc estimări electorale ce se abat relativ mult de la rezultatele oficiale.

Modelul propus poate fi cu siguranță îmbunătățit. Utilizarea unor date/analize de tip trend, corectarea în funcție de modificarea structurii votanților principalelor partide/principalilor candidați, folosirea mai multor variabile în construcția matricei de ponderare constituie doar câteva dintre mijloacele ce pot fi folosite pentru aceasta.

Note

- Există, desigur, și alte metode, precum : predicția pe baza analizei dinamicii opțiunilor de vot pe parcursul unei perioade anterioare alegerilor (serii de timp) ; predicția pe baza unor ecuații de regresie obținute în urma analizei situațiilor de alegeri (este celebră în acest sens ecuația de regresie liniară - votul pentru președinte este funcție de rata de creștere economică și de rata aprobării activității președintelui), care explică rezultatul alegerilor prezidențiale din SUA ; cu excepția unui caz – Al Gore *versus* Bush la alegerile pentru președinție din 2000 –, toate celelalte situații se abat cu mai puțin de două puncte procentuale de la valorile prezise de model (Lewis-Beck, 2001).
- Desigur, supraraportarea votului în cazul partidului/candidatului la putere este combinată de subraportarea votului pentru opoziție, în special în cazul partidelor mici.
- Încă 15% declară că probabil vor merge.
- Câteva exemple de acest gen pot fi următoarele : nivelul școlarității poate fi măsurat, de exemplu, și prin verificarea diplomelor, suprafața locuinței prin verificarea actului de proprietate etc.
- În plus, costul (timp, bani, etică) obținerii unei măsuri mai exacte nu este justificat.
- În ambele situații, estimările sunt distorsionate în sensul supraestimării lor. Distorsiunea este mai mică în cazul datelor de tip retrospectiv.
- „Diferențele în estimarea intenției de vot pentru principalele partide înregistrate în sondajele de opinie realizate în aceeași perioadă de timp sunt firești”, aparentele neconcordanțe provenind din „ponderea diferită a celor ce evită să își declare opțiunea de vot” (Voicu, 1999, 71).
- Trebuie menționat însă faptul că varianta de întrebare testată include și o parte introductivă ce are drept obiectiv reducerea fenomenului de dezirabilitate. Pe lângă această introducere, întrebarea conține o parte ce provoacă subiectul să se gândească la momentul votului, la contextul în care a avut loc și patru variante de răspuns : nu am votat la alegerile „x” din data de „y” ; m-am gândit să votez, dar nu am votat ; de obicei votez, dar nu am votat atunci ; sunt sigur că am votat la alegerile „x” din data de „y”.
- Într-un alt studiu (Box-Steffnsmeier *et al.*, 2000), schimbarea formulării întrebării (pe lângă candidat, apare și partidul din care face parte) a determinat creșterea supraraportării în NES

după 1978. Efectul este generat de nivelul notorietății candidaților, în cazul unor candidați mai puțin cunoscuți (contracandidatul, în special), subiecții tinzând, într-o măsură mai mare, să supraraporteze (prin faptul că este influențat de prezența partidului).

10. Efectul este produs pe două căi: supraraportarea intențiilor de vot pentru putere, respectiv subraportarea intențiilor de vot pentru opoziție.
11. Ponderea votanților în total populație adultă în cazul întrebării închise este de 55%, iar a celei deschise de 44%. Cel mai probabil, creșterea relativă a votului pentru PSD (sau scăderea relativă a votului pentru non-PSD), în cazul întrebării deschise *versus* închisă, este rezultatul combinat al notorietății (mai mare în cazul PSD) și, mai ales, al legitimizării alegerii (la nivelul populației) altor partide decât PSD.
12. Rata actuală de participare la vot în România este ceva mai mică prin comparație cu rata medie din țările democratice cu tradiție și similară cu cea din democrațiile tinere (țările foste comuniste). Media ratei de participare în 21 de țări democratice este de 76% în anii '90 (Dalton, 1988, 45) variind de la 46% în cazul Elveției, la 94% în cazul Australiei. Rata medie de participare la alegerile parlamentare în țările foste comuniste este în jurul valorii de 63% (date calculate pe baza informațiilor ultimele alegeri parlamentare din țările respective oferite de International Institute for Democracy and Electoral Assistance – www.idea.int/vt).

Țara	Rata de participare
Ungaria	56,7
Bulgaria	66,6
Polonia	48,2
Cehia	58,0

Țara	Rata de participare
Slovacia	70,1
Ucraina	72,2
Slovenia	70,4
Rusia	60,5

Dacă avem în vedere toate alegerile din Europa Centrală și de Est, rata medie de participare este de 71,9%, iar în cazul României, 72,5% (Pintor, Gratschew, 2002, 82; raportat la alegerile de până în 1996, inclusiv). După rata medie de participare la alegerile parlamentare desfășurate în intervalul 1945-2002, România ocupă locul 58 în lume (169 de țări).

13. Estimările din alte țări (Marea Britanie) arată că între 6 și 9 procente din numele din registre sunt redundante sau duplicate (Swaddle, Heath, 1989). Pe de altă parte, persoanele mutate sunt, de asemenea, subreprezentate în anchete, ajungându-se astfel la o creștere a supraraportării datorată selecției.
14. Pe de altă parte, acest efect pare să fie unul ciclic (asociat cu ciclul electoral). Această posibilitate nu reduce însă influența gradului de actualizare a listelor asupra corectitudinii calculării ratei de participare. Din păcate, nu dispunem deocamdată de datele necesare pentru testarea acestei ipoteze.
15. Câteva exemple în acest sens sunt elocvente: din totalul migranților circulatorii, ponderea bărbaților e de aproximativ 66% (în total populație este de 48%), iar ponderea tinerilor sub 30 de ani este de 46% (ponderi în populație 22%) (Sandu, 2000; *Anuarul Statistic al României*, 2002).
16. În condițiile în care considerăm că rata migrației circulatorii la nivelul României este apropiată de estimarea noastră pentru Cluj-Napoca. Rata la nivelul țării poate fi mai mică dacă avem în vedere specificul localității Cluj-Napoca (localitate urbană mare, pondere ridicată a maghiarilor, variabile ce sunt asociate cu o mobilitate mai crescută a populației) sau, dimpotrivă, mai mare dacă avem în vedere gradul de actualizare a listelor electorale – mai ridicat în urban (Comșa, 2002).
17. Această concluzie este oarecum contradictorie cu cerințele obișnuite relativ la calitatea unui eșantion: rată de răspuns cât mai mare și reproducerea structurii populației (Rotariu, 1997; Comșa, 2002).
18. 49% dintre subiecți declară că au auzit de conceptele de *stânga* și *dreapta politică* și doar 24% oferă o definiție minimă a acestora.
19. Calculele făcute pe baza datelor oficiale (*Anuarul Statistic al României*, 2002) susțin această afirmație (rata de participare: Transilvania – 65,9; Muntenia – 64,7; Moldova – 65,2;

- București – 65,5). Impactul regiunii asupra configurației finale a prezenței la vot crește foarte puțin dacă avem în vedere rata voturilor valabil exprimate (total – 61,2; Transilvania – 62,4; Muntenia – 60,0; Moldova – 60,3; București – 63,6).
20. Influența campaniei electorale este, probabil, și mai mare, dar datele disponibile nu permit testarea altor tipuri de influență (de exemplu, influențarea prezenței sau absenței anumitor persoane la vot și, prin aceasta, a rezultatului final).
 21. Eliminarea vizelor poate induce modificări ale rezultatelor votului prin intermediul unor mecanisme foarte diferite, relativ dificil de testat din cauza fenomenului de circularitate cauzală. Este plauzibil ca votanții care emigrează (temporar) să fie într-o măsură mai mare nemulțumiți de puterea actuală, plecarea lor determinând o creștere relativă a votului pentru putere (datele *BOP*, din mai 2001, susțin această ipoteză, indivizii care intenționează să lucreze în străinătate sau care au lucrat deja votând într-o măsură mai mare pentru partide/candidați din opoziție – PD și PNL, respectiv Stolojan și Băsescu). Creșterea nivelului de trai al familiilor care au membri ce muncesc în străinătate și trimit bani acasă poate duce, de asemenea, la o creștere a votului pentru putere (ipoteza nu este susținută de date – *BOP*, mai 2001 –, votul pentru opoziție fiind puțin mai pronunțat și în cazul acestor indivizi). Contactul cu alte societăți poate produce o deschidere spre alte valori personale și societale, fapt care poate determina o creștere a votului pentru partidele percepute ca fiind într-o măsură mai mare pro-europene, economie de piață și democrație (ipoteză susținută de aceleași date).
 22. Am arătat anterior că una dintre asumțiile și totodată limitele modelului este aceea că mutațiile majore din campania electorală îi scad puterea predictivă.
 23. Datele pentru alegerile locale sunt puternic dependente de localitățile ce au intrat în eșantion, iar subiecții selectați la nivelul fiecărei localități nu constituie eșantioane reprezentative la nivelul acelei localități. Prin urmare, aceste date sunt doar orientative.
 24. „Relativ similare” se referă la estimările în cazul alegerilor prezidențiale unde, între timp, au apărut doi candidați noi, unul din ei fiind relativ semnificativ raportat la intenția de vot actuală (candidatul independent Lia Roberts).
 25. În cazul unei cercetări la nivel național în cadrul căreia întrebările de vot au fost puse spre sfârșitul chestionarului, după o serie de întrebări legate de teme precum corupție, naționalism, intoleranță, discriminare etc. – teme foarte apropiate de cele din discursurile lui Vadim –, intențiile de vot pentru Vadim, respectiv PRM au crescut foarte mult (aproximativ 8, respectiv 5 procente) comparativ cu rezultatele înregistrate în cazul unor cercetări din aceeași perioadă.

Bibliografie

- Abraham, Dorel. (2000). Relevanța publicării sondajelor de opinie pentru comportamentul de vot. *Revista de Cercetări Sociale*, 3-4.
- Aidt, Toke. (2000). Economic voting and information. *Electoral Studies*, 19.
- Andersen, Robert și Heath, Anthony. (2000). *Social cleavages, attitudes and voting patterns: a comparison of Canada and Great Britain*, working paper 81, CREST – Centre for Research into Elections and Social Trends, www.crest.ox.ac.uk.
- Andersen, Robert, Heath, Anthony și Sinnott, Richard. (2001). *Political knowledge and electoral choices*, working paper 87, CREST – Centre for Research into Elections and Social Trends, www.crest.ox.ac.uk.
- Atkeson, Lonna. (1999). Sure, I voted for the winner! Overreport of the primary vote for party nominee in the National Election Studies. *Political Behavior*, 21, 3.
- Bădescu, Gabriel. (2001). *Participare politică și capital social*. Cluj-Napoca: Editura Accent.
- Belli, Robert, Traughott, Michael, Young, Margaret și McGonagle, Katherine. (1999). Reducing vote overreporting in surveys. Social desirability, memory failure, and source monitoring. *Public Opinion Quarterly*, 63.
- Bernstein, Robert, Chadha, Anita și Montjoy, Robert. (2001). Overreporting voting. Why it happens and why it matters. *Public Opinion Quarterly*, 65.
- Box-Steffensmeier, Janet, Jacobson, Gary și Grant, Tobin. (2000). Question wording and the house vote choice. *Public Opinion Quarterly*, 64, 3.

- Butler, David și Stokes, Donald. (1969a). Class and party. În D. Denver și G. Hands (coord.). (1992). *Issues and controversies in British electoral behavior*, Harvester Wheatsheaf.
- Butler, David și Stokes, John. (1969b). The analysis of issues. În D. Denver și G. Hands (coord.). (1992). *Issues and controversies in British electoral behavior*, Harvester Wheatsheaf.
- Butler, David și Stokes, Donald. (1974a). Parties in the voter's mind. În D. Denver și G. Hands (coord.). (1992). *Issues and controversies in British electoral behavior*. Harvester Wheatsheaf.
- Butler, David și Stokes, Donald. (1974b). The parties and the economy. În D. Denver și G. Hands (coord.). (1992). *Issues and controversies in British electoral behavior*. Harvester Wheatsheaf.
- Cassel, Carol. (2003). Overreporting and electoral participation research. *American Politics Research*, 31, 1.
- Chappel, Henry și Goncalves, Veiga Linda. (2000). Economics and elections in Western Europe : 1960-1997. *Electoral Studies*, 19.
- Comșa, Mircea. (2002). O analiză a ratei de răspuns în anchetele de opinie naționale. *Sociologie Românească*, 3-4.
- Comșa, Mircea. (2003a). O analiză a ratei de răspuns la itemi în anchetele de opinie naționale. *Sociologie Românească*, 4.
- Comșa, Mircea. (2003b). Ce spunem și ce facem. *Barometrul de opinie publică*, FSD, noiembrie.
- Comșa, Mircea. (2003c). Cele două Români. *Barometrul de opinie publică*, FSD, noiembrie.
- Comșa, Mircea, Chiribucă, Dan și Moldovan, Călin. (2001a). Ce așteaptă românii de la aleșii lor. *Sondajele de opinie. Mod de utilizare*. București : Editura Paideia.
- Comșa, Mircea, Chiribucă, Dan și Moldovan, Călin. (2001b). Motivația votului : de ce s-a votat astfel? *Sondajele de opinie. Mod de utilizare*. București : Editura Paideia.
- Corey, Elizabeth și Garand, James. (2002). Are government employees more likely to vote? An analysis of turnout in the 1996 U.S. National Election. *Public Choice*, 111, 3-4.
- Curtice, John. (2002). Survey research and electoral change in Britain, working paper 96, CREST – Centre for Research into Elections and Social Trends, www.crest.ox.ac.uk.
- Datculescu, Petre. (1994). Cum a votat România. *Revista de Cercetări Sociale*, 1.
- Denver, David și Hands, Gordon. (1985). Marginality and turnout in general elections in the 1970s. În D. Denver și G. Hands (coord.). (1992). *Issues and controversies in British electoral behavior*. Harvester Wheatsheaf.
- Drăgan, Ioan. (1998). Tipologii ale comportamentului electoral în România. *Construcția simbolică a câmpului electoral*. Iași : Institutul European.
- Fidrmuc, Jan. (2000). Economics of voting in post-communist countries. *Electoral Studies*, 19.
- Fournier, Patrick, Nadeau, Richard, Blais, Andre, Gidengil, Elisabeth și Neviite, Neil. (2001). Validation of time-of-voting-decision recall. *Public Opinion Quarterly*, 65.
- Franklin, Mark, Lyons, Patrick și Marsh, Michael. (2000). *The tally of turnout : understanding cross-national turnout decline since 1945*. American Politican Science Association.
- Guyonnet, Paul. (1994). Le vote comme produit historique de la pensée magique. *Revue Française de Science Politique*, 44, 6.
- Irwin, Galen și Holsteyn, Van Joop. (2002). According to the polls. The influence of opinion polls on expectations. *Public Opinion Quarterly*, 66.
- Kivu, Mircea. (2001). Peisaj după bătălie. *Sondajele de opinie. Mod de utilizare*. București : Editura Paideia.
- Knoke, David. (1974). A causal synthesis of sociological and psychological models of american voting behavior. *Social Forces*, 53, 1.
- Lăzăroiu, Sebastian. (1996). Normativism, raționalitate, participare. Perspective asupra votului. *Revista de Cercetări Sociale*, 2.
- Lăzăroiu, Sebastian. (1999). Călăuze și drumeți. *Fețele schimbării. Români și provocările tranziției*. București : Editura Nemira.
- Leighley, Jan și Nagler, Jonathan. (2000). *Socioeconomic class bias in turnout : evidence from aggregate data*. American Politican Science Association.

- Letki, Natalia. (2001). *Explaining political participation in East-Central Europe : the role of social capital*. American Political Science Association.
- Lewis-Beck, Michael. (2001). Modelers vs. Pollsters : The election forecast debate. *Press/Politics*, 2, 2.
- Lewis-Beck, Michael și Paldam, Martin. (2000). Economic voting : an introduction. *Electoral Studies*, 19.
- Martinez, Michael. (2002). *Turnout effects on the composition of the electorate : a multinomial logit simulation of the 2000 presidential election*. American Political Science Association.
- Mattila, Mikko. (2003). Why bother ? Determinants of turnout in the European elections. *Electoral Studies*, 22.
- McGarrity, Joseph. (2001). Vote share and return rates : a comparison of two measures of election outcomes. *Atlantic Economic Journal*, 29, 3.
- Nadeau, Richard, Niemi, Richard și Yoshinata, Antoine. (2002). A cross-national analysis of economic voting : taking account of the political context across time and nations. *Electoral Studies*, 21.
- Pintor, Rafael și Gratschew, Maria. (2002). Voter turnout since 1945, *International IDEA*, www.idea.int.
- Plutzer, Eric și McBurnett, Michael. (1991). Family life and american politics : the „marriage gap” reconsidered. *Public Opinion Quarterly*, 55.
- Popescu, Marina. (2003). The parliamentary and presidential elections in Romania, November 2000, 1974-97. *Electoral Studies*, 22.
- Presser, Stanley. (1990). Can changes in context reduce vote overreporting in surveys ? *Public Opinion Quarterly*, 54, 4.
- Roper, Steven. (2003). Is there an economic basis for post-communist voting ? Evidence from Romanian elections, 1992-2000. *East European Quarterly*, XXXVII, 1.
- Roper, Steven și Fesnic, Florin. (2003). Historical legacies and their impact on post-communist voting behavior. *Europe-Asia Studies*, 55, 1.
- Rose, Richard și Mishler, William. (1998). Negative and positive party identification in post-communist countries. *Electoral Studies*, 17, 2.
- Rotariu, Traian și Iluț, Petre. (1997). *Ancheta sociologică și sondajul de opinie*. Iași : Editura Polirom.
- Sanders, David. (2003). Party identification, economic perceptions, and voting in British General Elections, 1974-97. *Electoral Studies*, 22.
- Sandu, Dumitru. (2000). Migrația transnațională a românilor din perspectiva unui recensământ comunitar. *Sociologie Românească*, 3-4.
- Schmitt-Beck, Rudiger. (1996). Mass media, the electorate, and the bandwagon. A study of communication effects on vote choice in Germany. *International Journal of Public Opinion Research*, 8, 3.
- Shvetsova, Olga. (1999). A survey of post-communist electoral institutions : 1990-1998. *Electoral Studies*, 18.
- Swaddle, Kewin și Heath, Anthony. (1989). Official and reported turnout in the British general election of 1987. În D. Denver și G. Hands (coord.). (1992). *Issues and controversies in British electoral behavior*. Harvester Wheatsheaf.
- Toka, Gabor. (2002). Voter inequality, turnout and information. Effects in a cross-national perspective, www.princeton.edu/~csdp/events/pdfs/Toka.pdf.
- Vlăsceanu, Lazăr și Miroiu, Adrian. (2001). *Democrația ca proces. Alegerile 2000*. Iași : Editura Trei.
- Voicu, Bogdan. (1999). Despre măsurarea intenției de vot în sondajele de opinie. *Sociologie Românească*, 4.
- Whitten, Guy și Palmer, Harvey. (1999). Cross-national analyses of economic voting. *Electoral Studies*, 18.
- Wlezien, Christopher, Franklin, Mark și Twiggs, Daniel. (1997). Economic perceptions and vote choice : Disentangling the endogeneity. *Political Behavior*, 19, 1.

ANEXE

Tabelul 20. Asocierea dintre vot și momentul luării deciziei de vot

Vot Camera Deputaților	Decizia de vot a fost luată...			
	în urmă cu 4+ ani	în urmă cu 1-4 ani	în campanie	în ziua votului
PDSR	13	-6	-9	0
PNL	-6	2	4	0
CDR 2000	2	-2	1	-2
PRM	-7	5	5	-1
UDMR	5	-2	-4	1
APR	-6	4	3	2
PD	-2	2	1	0
Alt partid	-5	1	4	1

Notă : Exit poll, MMT, noiembrie 2000, reziduuri standardizate ajustate.

Tabelul 21. Votul pentru parlament în funcție de prezența la alegeri (total)

Vot partid	Total	Prezență sigură (71%)	Prezență probabilă (29%)	Diferență	Impact
PSD	39,6	43,9	29,1	14,8	4,3
PNL-PD	21,9	22,2	20,9	1,3	0,3
PRM	13,9	14,5	12,6	1,9	0,6
UDMR	5,3	5,4	4,8	0,6	0,1
Altul	4,6	4,5	4,6	-0,1	-0,1
Indecis	7,7	6,1	11,5	-5,4	-1,6
Nu votează	4,5	0,9	13,0	-12,1	-3,6
Nu răspunde	2,7	2,4	3,5	-1,1	-0,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Notă : Valorile în bold sunt semnificative pentru $p \leq 0,05$.

Tabelul 22. Votul pentru președinte în funcție de prezența la alegeri (total)

Vot președinte	Total	Prezență sigură (71%)	Prezență probabilă (29%)	Diferență	Impact
Năstase	42,7	47,7	30,7	17,0	5,0
Stolojan	24,6	24,8	24,2	0,6	0,2
Vadim	13,3	14,7	10,0	4,7	1,4
Altul	3,6	3,7	3,4	0,3	0,1
Indecis	8,1	5,9	13,4	-7,5	-2,2
Nu votează	5,4	1,8	13,9	-12,1	-3,6
Nu răspunde	2,3	1,5	4,3	-2,8	-0,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Notă: Valorile în bold sunt semnificative pentru $p \leq 0,05$.

Abstract

The paper proposes a model for correcting errors for the voting predictions based on social survey data. The model considers the relation between the rate of participation in voting (at aggregate level and by category of population), for the previous elections, and the current voting intention. The sociodemographic profile of the voters is measured using exit poll data. The vote intention is given by current public opinion surveys. The basic idea is to use for estimating the actual participation in voting behavioural variables at the ecologic level, instead of using declarative variables. The aim is to set up a predictive model for voting, at an aggregate level. The 2000 elections' data partially support the model, while the predictions for 2004 are consonant, no matter which data set is considered.

Primit la redacție : mai 2004